

PARASAL ANAYASA ÜZERİNE

James M. Buchanan*

Çev. Ufuk GENCEL*

Parasal Bir Anayasanın Mevcut Olmadığı Durum

Amerika Birleşik Devletlerinde parasal bir anayasa bulunmamaktadır. Bunun yerine kulağa pek de hoş gelmeyen "iyi olanı yapma" sorumluluğuyla yüklenmiş resmi bir kurum vardır. Bu kurumu, önceden kestirilemeyen davranış kurallarına göre işlediğinden, Latin Amerika'da bulunan anayasa dışı askeri rejimlere kolayca benzetilebilir. Bu perspektiften bakıldığında, hala mevcut parasal kurumların devamını savunan, entelektüel olarak da saygı gören görüşleri kabul etmek zorlaşmaktadır. Yine de politik iktisatçılar arasında bu kurumsallaşmış mevcut durumu sorgulamaya yönelik girişimler az da olsa bulunmaktadır.

Oyunun istikrarlı ve önceden belirlenebilir kurallarını içeren gerçek bir parasal anayasa ortaya koyacak düzeydeki bir rejim değişikliği, temel ekonomik değerlerde gözle görülür bir farklılığa yol açacaktır. Nominal parasal değerlerle yapılan her bir işlemdeki belirsizliği azaltarak, işleme katılacak potansiyel tarafın artı değerlerdeki artıştan pay almalarını sağlar. Bu sebeple, para konusunda anayasal rejimin getirilememesi, tarafların tamamına fayda sağladığı kabul gören teknik bir ilerlemenin gerçekleşmemesi anlamına gelir.

Statükonun Devamının Açıklanması

Refahımızı arttıracak bu fırsatı değerlendirme konusunda gözlenen başarısızlığı nasıl açıklayabiliriz? Halen mevcut parasal düzenlemeleri karakterize eden belirsizlikten rant sağlayan küçük ve muhtemelen etkili gruplar bulunmaktadır. Para otoritelerindeki davranış değişikliklerini önceden kestirme ve bunlara karşı tepki verme konusunda avantaj sağlayanlar, etkin bir parasal rejime geçişte elbette kayba

* James M. Buchanan, "Reductionist Reflections on the Monetary Constitution", Cato Journal Vol 9, No 2, Fall 1989

* D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi

uğrayacaklardır. Fakat genel olarak "Fed-watching" endüstrisi*, keyfi bir otorite rejiminin açıkça görülen dayanıklılığını ortaya koyacak kadar güçlü değildir. Ayrıca tüm hiyerarşik düzeyleri ile parasal otoritenin, yerleşik bürokrasisinin potansiyel etkisini de buna ekleyebiliriz. Bunun yanında hala bu konu politik iktisadın entelektüel bir bilmececi olarak görünmektedir. Peki bizler politik birimler olarak neden bizi potansiyel değer sınırları içinde tutan kurumsal düzenlemelerle yetiniyoruz? Alternatif kurumsal yapıları analiz etmede yeterince usta oldukları kabul edilen profesyonel iktisatçılar mevcut rejimi eleştirmek ve sorgulamak konusunda neden bu kadar isteksizler?

Buradaki konular ne burada gösterdiği kadar basit ne de yeterince açıktır. Yukarıda ifade edilen öneri ve sorunlar ne benim iktisat alanında çalışan meslektaşlarım tarafından ne de çoğu vatandaş tarafından paylaşılmayan "iktisat" anlayışından kaynaklanmaktadır. Yaklaşımımı daha çarpıcı olarak açıklamak gerekirse, pek çok iktisatçı ne konuştuklarının farkında değiller ve eğer iktisatçılar bilmiyorlarsa entelektüel bir kimliğe sokulmuş bu saçmalığı halkın anlamasını nasıl bekleyebilirler.

Ekonomi Üzerine İki Kavram

Bir ekonominin ne olduğu konusunda kategorik olarak farklı iki anlayış vardır. Bugüne kadar görüş ve soruların temelini oluşturduğu birincisi, ekonomiyi bir dizi kural tarafından tanımlanan bir *yapı* ya da *düzen* olarak görür. Bu yapı içinde bireysel aktörler, bireysel olarak belirlenen ekonomik değeri de kapsayan kendi seçtikleri amaçlar doğrultusunda hareket ederler. İkinci anlayış, ekonomiyi, kendisine amaç atfedilen ve bağımsız olarak varolan *organik* bir birim şeklinde görür. Makro ekonomi, doğası itibarı ile açık bir biçimde, bu anlayışlardan ikincisini benimser. Macroaggregation (Ulusal üretimin, gelirin, büyümenin ve istihdamın ölçülmesi) ulaşılmak istenen değerleri ya da en azından toplanmış değişkenlerin değişim yönlerini doğrudan hedef alır. Buna karşın, ekonominin bir düzen olarak algılandığı birinci anlayışta toplanmış değerler; bireysel katılımcıların birbiri ile bağlantılı seçimlerinden ortaya çıkar. Ancak bu değerler uygun hedefler değil amaç gözetilen manipülasyonlardır.

Birbirine zıt kavramlar arasındaki zıtlık ve karşılaştırmaların ortaya konmasında benzetmelerden yararlanılabilir. Ekonominin bir düzen ya da yapı olarak algılanan

* Çeviren Notu: Fed-watching endüstrisi; Amerikan Merkez Bankası'nın denetimi ve gözetimidir.

Teleolojik olmayan* (nonteleogical) vizyonunda uygun benzetme, belediyeye ait bir oyun parkı olabilir. Bu oyun alanında; tenis kortları, yüzme havuzları, salıncıklar, basketbol sahaları bulunmaktadır. Bu oyun alanında, kendilerine sunulan olanaklardan farklı düzeylerde yararlanarak amaçlarını gözeten bireysel kullanıcıların uymak zorunda olduğu kurallar vardır. Bu durumda, kullanıcıların çıkarları, bu alanların kullanımını belirleyen sabit ve önceden kestirilebilir kuralların varlığı ile kesin olarak garanti altına alınmaktadır. Bu oyun alanını yönetiminde açılış ve kapanış saatleri değiştiren, kullanıcılardan beklenen koşulların keyfi bir otorite tarafından değiştirilmesi tüm potansiyel kullanıcılar için oyun alanının değerini düşürecektir. Üstelik başlangıçta yöneticinin böyle bir keyfiyeti varsa bir dizi kuralın konması kesinlikle rejim için bir değer artışına yol açacaktır.

Teolojik* (Teleological) olarak adlandırılan anlayışta bir birim olarak ekonomi yalnız başına ve kaptansız olarak açık denizde terk edildiğinde, fırtınada alabora olan bir gemiye benzetilebilir. Gemi kaptanının keyfi otoritesini bir robotla bırakması çılgınca görünebilir. Geminin kurtuluşu kaptanının ve mürettebatın çabasına bağlı görülür. Kaptanının otoritesinin bir robotla yer değiştirmesi geminin hareket yönünün önceden kestirilmesini kolaylaştırır. Fakat, deniz şartlarının kestirilemez olması nedeniyle bir deniz faciası yaşanabilir.

Her iki örnek de ekonominin teolojik ya da teolojik olmayan anlayışlarını tamamen yansıtmamaktadır. Ekonomiyi bir düzen olarak düşünenlere göre –içinde kişilerin tek başlarına özel amaçlarını gözettikleri kurallar yapısı- bireyler ve gruplar arasındaki ortak amaçların olası paylaşımı mümkündür. Onlara göre bu amaçlara kolektif örgütlenmeyle ulaşılabilir. Ekonomiyi makro düzeydeki amaçların bir araya geldiği organik bir ünite olarak düşünenler, özel bireysel olarak tanımlanmış makro düzeydeki yönetimce belirlenmiş geniş düzeydeki hedeflerin yaygın bir biçimde gözetilebileceğini olası görmektedirler. Yine de en temel anlayış düzeyinde ekonomiye farklı bir yaklaşım söz konusudur. Bir düzen olarak ekonomi, işlevi ekonomiyi yönlendirmekten ve idare etmekten çok düzenin kurallarını korumak olan koruyucu devlet ya da hükümet ile birlikte düşünülmektedir. Organik ünite olarak ekonomi ise aktif bir devlet veya hükümet ile birlikte düşünülmektedir. Hükümet veya devletin işlevi

* Çeviren Notu: Teleolojik Olmayan (nonteleological): Doğal olay ya da mekanizmaların belirli bir amaca göre tasarlandığını kabul etmeyen bilimsel yaklaşım.

* Çeviren Notu: Teolojik (teleological): Doğal olay ya da mekanizmaların belirli bir amaca göre tasarlandığını kabul eden bilimsel yaklaşım.

bu durumda ekonominin objektif olarak belirlenen hedef ve amaçlara uygun olarak makro düzeyde yönetimi ve idaresidir.

Makro Ekonominin Çöküşü

Makro düzeydeki politikaların habercisi niteliğindeki unsurlar 1920'lerin merkez bankası teorisinde bulunsa da, maliye alanındaki ayrıntılı düzenlemeler yoluyla gerçekleştirilen makro düzeydeki yönetim, ekonomi politikalarındaki keynezyen devrimin başlangıcındaki uygulamalardan biridir. Daha sonraki dönemlerde maliye politikasının gözden düşmesi, ekonomistlerin makro düzeydeki yönetimin uygunsuzluğu karşısındaki tutumlarından çok, zaten kabul görmüş işlevsel bozukluklardan kaynaklanıyordu. Her ne kadar monetarizmin bazı varyantlarını savunanlardaki aşırı coşkunluk tarafından desteklenip teşvik edilse de makro düzeyde yönetim, hemen hemen olduğu gibi para otoritelerine yöneltmiştir. Bu değişiklik hala şaşırtıcı bulunabilir çünkü 1930' lardaki tahrip edici işlevsel çöküşün giderek artan bir biçimde kabul edilmesi ile aynı zamanda gerçekleşmiştir.

Mevcut para otoritelerinin kontrollü güçleri, ekonominin kanun ve kurumlara düzenlenmesi halinde (Adam Smith tarafından anlaşıldığı gibi) sistemin ekonomik etkinliklerde bulunan kişiler için maksimum değer sağlayacak şekilde işleyebileceğini kavrayamayan kişilerce savunulmaktadır. En temel düzeyde konunun kavranması bakımından bir farklılık vardır. Çoğumuz gerçek bir parasal anayasanın önerebileceği fırsatların değerlendirilememesini az almaktansa daha çok almayı açıkça reddetmekle eşdeğer görürüz. Bu nedenle makro düzeydeki ekonomik amaçları devlet birimlerince yapılması gerekenleri gösteren listelerden ayrı tutmadıkça başarılı olamayacağız. Makro ekonominin statüsünün ifade ettikleri açıktır; disiplinimizde makro ekonomi merkezi bir yer tuttukça parasal düzenlerimizde reformu sağlayamayacağız.

Makro ekonomiyi, müşterek ekonomi (aggregative economy) amaçlarıyla birlikte ekonomistlerin araştırma programlarından çıkararak, fazlaca yayılma gibi bir hata yapmamalıyız. Bu durumu oyun alanı benzetmemize uyguladığımızda yöneticinin sınırlı otoritesinin kurallar tarafından belirlenmesi gerektiği açıkça ortaya çıkar. Bu, oyun alanının kuralların hiç olmaması durumunda daha uygun bir yer olacağı anlamına gelmez. Kurallar tarafından oluşturulmuş ya da anayasal bir düzen üzerinde anlaşılması, anarşi ile karşılaştırıldığında daha kolay olur.

Fiyat Düzeyinin Öngörülebilirliğini Başarmak

Bir para biriminin değerini belirleyebilmek devlet kontrollü bir ekonomi politikasının makro düzeydeki amaçlarından değildir. Bu, bireysel aktörlerin karmaşık gönüllü bir değişim sistemi içinde toplanarak üzerinde anlaştıkları kurallar bütünüdür. Tanım bakımından böyle bir kestirilebilirlik sıradan ağırlık ve ölçülerde her ne kadar standartlar konmasına daha yakın ise de bu anlamda para değerinin önceden kestirilebilirliğinin, aslında mülkiyet haklarının güvence altına alınmasından temelde bir farkı yoktur. Ortak olarak arzulan bir yapı veya kurallar bütünü olarak para biriminin önceden kestirilebilirliği doğrudan korumacı devletin sorumluluk alanına girer. Bu bir bakıma özel mülkiyet haklarının güvence altına alınmasına ilişkin önlemler ve gönüllü olarak yapılan anlaşmaların uygulanmasına benzetilebilir.

İyi bir düzene sahip ekonomilerin, *yeni ortaya çıkan (emergent)* makro düzeydeki varlıkları ile ortak çıkarlara ulaşılması için bir ön koşul olan yapılar arasındaki farkı anlamak son derece önemlidir. Para biriminin değerinin kestirilebilirliğini (birkaç kurumsal alternatiften biri tarafından ortaya çıkarılan bir kestirilebilirlik) de kapsayan anayasal bir rejimin uygulanmasıyla, tüm sözleşme tarafları işlemlerdeki masraf düşüşünden ortak olarak faydalanacaklar böylece çeşitli istihdam olanakları oluşacaktır.

Ekonomik Sürecin Yanlış Anlaşılma Esası

Makro ekonomik açıdan para, karmaşık bir konudur çünkü mevcut kurumların durumu ekonomik sürecin tamamen yanlış anlaşıldığını ortaya koymaktadır. Bizim buradaki öğretici rolümüz bu yanlış anlamayı ortadan kaldırmaya yönelik olmalıdır. Hem zihinsel hem de duygusal enerjimizi sırf bu yanlış anlamadan ve bunun sonuçlarından kaynaklanan bilimsel tartışmalarla (bu tartışmalar ne kadar gerekli görülürse görülsün) ziyan ediyoruz.